

KIRYL SYTSKO* – MIŃSK (BIAŁORUŚ)

PARAFIA PODWYŻSZENIA KRZYŻA ŚWIĘTEGO W LACHOWICZACH W OPISIE WIZYTACYJNYM Z 1745 ROKU

Streszczenie

W publikacji przedstawiono wizytację parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Lachowiczach z dnia 21 lipca 1745 r. Jest to jej pierwsza lustracja po remoncie kościoła zniszczonego w 1706 r. podczas wielkiej wojny północnej. Świątynia kilkakrotnie była trawiona przez pożary, została skonfiskowana po powstaniu styczniowym przez władze carskie oraz zniszczona przez władze Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej w 1960 r. Aktualnie kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, podobnie jak parafia, nie istnieje. Przedstawiony tekst wizytacji został opatrzony komentarzem naukowym i tekstowym. Przedstawiono również metodykę pracy nad rękopisem.

Słowa kluczowe: Lachowicze; Parafia Podwyższenia Krzyża Świętego; wizytacje; Antoni Józef Żółkowski; sufragania białoruska

Wstęp

Wizytacja w parafiach diecezji wileńskiej, która rozpoczęła się w 1745 r., a zakończyła w 1754 r., odbyła się z inicjatywy biskupa sufragana białoruskiego (*lac. Suffraganeus Albae Russiae*) Antoniego Józefa Żółkowskiego. Został on powołany na synodzie wileńskim 11 lutego 1744 r.¹ i chciał zapoznać się ze stanem powierzonej mu części diecezji. Według niektórych badaczy wizyta bpa A. Żółkowskiego zmieniła praktyki wizytacyjne. W szczególności nowym elementem

---

* Kiryl Sytsko – dr historii, kandydat nauk historycznych, Centralna Biblioteka Naukowa NAN na Białorusi

e-mail: kirylawolny@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3633-9797>

¹ *Synodus Dioecisana Vilnensis ab Illustrissimo, Exellentissimo ac Reverendissimo Domino D. Michaele Joanne Zienkovicz Dei & Apostolicae Sedis Gratia episcopo Vilnensi*, Vilnae: Typis Mandata, MDCCXLIV [1744], s. 153.

był niezwykle szczegółowy model opisu działalności gospodarczej parafii, który daje możliwość analizy jej stanu majątkowego w najdrobniejszych szczegółach².

Wizytacja objęła tylko 40 parafii, podczas gdy w sufraganii białoruskiej od 1744 r. było blisko 180 kościołów³. Lustracja została podzielona na pięć etapów (1745, 1746, 1748, 1749, 1754) i odbyła się w miesiącach letnich i jesiennych.

Nie wszystkie akta zachowały się w księdze wizyt z lat 1745-1754, co jednak nie przeszkadza w rekonstrukcji historycznej pierwszego etapu. Dane o wizytach w 1745 r. przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 1. Pierwszy etap wizytacji z 1745 r.

Lp.	Data	Parafia
1.	21 lipca 1745 r.	Darewo
2.	21 lipca 1745 r.	Lachowicze
3.	25 lipca 1745 r.	Swojatyzcze
4.	26 lipca 1745 r.	Kleck
5.	29 lipca 1745 r.	Iszkoldź
6.	1 sierpnia 1745 r.	Mir
7.	5 sierpnia 1745 r.	Niehniewicze
8.	20 sierpnia 1745 r.	Słonim
9.	27 sierpnia 1745 r.	Łukonica
10.	29 sierpnia 1745 r.	Dereczyn
11.	30 sierpnia 1745 r.	Mosty
12.	31 sierpnia 1745 r.	Różana
13.	1 września 1745 r.	Lack
14.	3 września 1745 r.	Kamionka
15.	10 września 1745 r.	Jeziory
16.	11 września 1745 r.	Wasiliszki
17.	12 września 1745 r.	Wawiórka
18.	13 września 1745 r.	Żyrmuny

Źródło: Narodowe Archiwum Historyczne Białorusi (dalej: NAHB), sygn. 1781-27-213, *Визиты костѣлов Западной Беларуси 1745*, k. 271-274v.

Jak wynika z księgi wizytacji, parafię pw. Świętego Krzyża w Lachowiczach zlustrowano w pierwszym etapie jako jedną z pierwszych (21 lipca 1745 r.). Publikacja wizytacji parafii w Lachowiczach jest początkiem projektu wydawania materiałów dotyczących wizytacji biskupa sufragana białoruskiego A.J. Żółkowskiego i będzie kontynuowana zgodnie z chronologią lustracji kościołów (przygo-

² W.F. Wilczewski, *Wizytacje generalne diecezji wileńskiej w XVII-XVIII w. Ewolucja problematyki*, „SOTER”, (2010) №2 35(63), s. 103.

³ *Synodus Dioecesisana Vilnensis*, s. 175-194.

owano również do publikacji akt kościoła w Darewie). Projekt jest realizowany w ramach zaplanowanego przez autora tematu na lata 2021-2026.

Parafia Podwyższenia Krzyża Świętego w Lachowiczach powstała dzięki fundacji hetmana wielkiego litewskiego Jana Karola Chodkiewicza i jego żony Zofii Chodkiewicz z Mileckich w 1602 r.⁴ Parafia została uposażona we wsie Potapowicze oraz Kaniuszki, folwark Krzczetowo, młyn na rzece Trościance, a także jurdykę w Lachowiczach (razem 50 włók ziemi)⁵. Później pojawiły się kolejne zapisy funduszowe: 12 maja 1681 r. ks. Władysław Snarcki, proboszcz parafii Lachowicze (na zakrystianina); 25 listopada 1687 r. Maciej Borzymowski, miejscowy szlachcic; 24 marca 1688 r. ks. Kazimierz Dębowski, proboszcz parafii Lachowicze (na „bakalarza w retoryce umejnego i chorał znaiącego”)⁶.

Kościół, zbudowany z drewna, spłonął w 1660 r. podczas oblężenia miasta przez wojska rosyjskie⁷. W 1706 r. świeżo odrestaurowana świątynia została ponownie zniszczona, tym razem przez wojska szwedzkie – odbudowano ją dopiero w 1741 r. (tym samym wizytacja z 1745 r. jest pierwszym dokumentem poświadczającym stan własności parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego po wzniesieniu nowego budynku świątyni). Kolejny raz kościół spłonął podczas konfederacji barskiej w latach 1768-1772, po czym został odbudowany w 1803 r. przez księżąt Massalskich⁸, tym razem z kamienia. W 1831 r. został poświęcony, ale nie konsekrowany⁹. Po powstaniu styczniowym 1863-1864 kościół został skonfiskowany i przekazany Cerkwi prawosławnej. W 1873 r. wybuchł kolejny pożar, który spowodował znaczne zniszczenia świątyni. Odbudowano ją w stylu neorosyjskim w tzw. „Мураґёўкі”¹⁰. Budynek dawnego kościoła został ostatecznie zniszczony przez Sowietów w 1960 r., kiedy wysadzono go materiałami wybuchowymi. Dziś parafia pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Lachowiczach nie istnieje.

Księga zawierająca wizytację parafii Lachowicze (NAHB, sygn. 1781-27-213) jest w stosunkowo dobrym stanie. Grzbiet i boki są postrzępione. Na wewnętrznej stronie okładki widoczne są ślady kleju powstałe w wyniku złej jakości uzupełnienia. Tekst nie jest wyblakły. Niektóre arkusze papieru przez wilgoć utleniły się. Większość aktów w księdze charakteryzuje się brakiem pieczęci. Pieczęcie bisku-

⁴ NAHB, sygn. 1738-1-1, *Актовая книга 30.05.1793–23.12.1794*, k. 95.

⁵ П.Ю. Булаты, *Уладанні і гаспадарчая дзейнасць каталіцкага касцёла на землях Ляхавіцкага графства (XVII-XVIII стст.)*, *Весці БДПУ Серыя 2*, (2018) №2, s. 98.

⁶ NAHB, sygn. 937-3-8, *Інвентарь Ляховицкаго костёла и прихода 1828*, k. 10v-11.

⁷ Булаты, *Уладанні і гаспадарчая дзейнасць*, s. 99.

⁸ П.Ю. Булаты, *Першая візітацыя мураванага касцёла ў Ляхавічах (1804 год)*, „Долгий XIX век” в истории Беларуси и Восточной Европы: материалы III международной конференции, сост.: С. Ф. Шимукович, Минск 2019, s. 38.

⁹ NAHB, sygn. 937-3-11, *Інвентарь Ляховицкаго костёла, прихода и фольварков 1831*, k. 2.

¹⁰ Мураґёўкі – cerkwie, które powstały z inicjatywy generał-gubernatora wileńskiego Michaiła Murawjowa po powstaniu w latach 1863-1864 na terenie białorusko-litewskich prowincji Cesarstwa Rosyjskiego z celem zakorzenienia prawosławia.

pie zachowały się (lub zostały pierwotnie umieszczone) tylko w dokumentach parafii w Lacku (pieczęć woskowa)¹¹, Rosi (pieczęć tłoczona)¹², Iszczołnie (pieczęć woskowa)¹³.

Tekst wizytacji parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego został napisany ręką dwóch pisarzy. Osoby te mają radykalnie różne pismo odręczne, a także stopień nacisku pióra na papierze. Pierwszym z nich jest Benedykt Normicki / Benedykt Normicki (proboszcz parafii Lachowicze), który jest autorem tekstu wizytacji po łacinie. Przestał pisać ją w sekcji „Obligaciones”. Drugi skryba, który pozostał nieznany, zaczął układać tekst wizytacji w nowy sposób, w języku polskim, powtarzając niektóre fragmenty z tekstu ks. B. Normickiego.

W trakcie przygotowania publikacji przyjęto następujące zasady edycji tekstu¹⁴. Gramatykę, ortografię i inne cechy tekstu pozostawiono bez zmian i dostosowania do współczesnych reguł języka (np. Święty zamiast Świąty, ołtarz zamiast ołtarz). Ze względu na to, że część tekstu łacińskiego jest następnie przekazywana w języku polskim, nie dokonywano tłumaczenia tych fragmentów na język polski.

Wszystkie ligatury są renderowane za pomocą kursywy (na przykład: *Albae Russiae*). Indeksy górne i dolne są umieszczone na linii bez dodatkowych symboli i komentarzy. Wszystkie skróty, a także brakujące słowa zostały ujęte w nawiasach kwadratowych [ ]. Skróty liczb porządkowych nie są ujawniane. Zawijanie części słowa do innej linii jest wyświetlane za pomocą znaku |. Te fragmenty tekstu, które zostały już zacytowane dosłownie, są pomijane i zapisane przy użyciu nawiasów klamrowych i wielokropka {...}. Oznaczenia numerów arkuszy w oryginalnym źródle podano przed początkiem tekstu każdego arkusza w nawiasach trójkątnych < >. Fragmenty tekstu i słowa, które skryba podkreślił dużym naciskiem pióra, zostały podane pogrubieniem. Słowa i wyrażenia podkreślone przez skrybę są wyróżnione pogrubioną kursywą.

Przedstawiony tekst wizytacji został opatrzony komentarzem naukowym i tekstowym. W szczególności zwrócono uwagę na przekreślenia, plamy, osobliwości pisania poszczególnych słów, kierunek tekstu. Skomentowano błędy w datowaniu dokonane przez pisarza. Uaktualniono położenie geograficzne osad, nazwy rzek i miejscowości. Dodatkowo wyjaśniono miary, wagi i objętości. Wszystkie osoby występujące w tekście otrzymały krótkie biogramy. Podczas ich tworzenia wykorzystano informacje z projektu „The Hierarchy of the Catholic Church”¹⁵.

Edycja źródła została dokonana w według przepisów: *Метадычныя рэкамендацыі да публікацыі лацінскіх дакументаў XIII–XIV стст*, склад. Алясь Жлутка,

¹¹ НАНБ, sygn. 1781-27-213, k. 85.

¹² Tamże, k. 175v.

¹³ Tamże, k. 184.

¹⁴ *Метадычныя рэкамендацыі да публікацыі лацінскіх дакументаў XIII–XIV стст*, склад. Алясь Жлутка, Мінск 2005; *Метадычныя рэкамендацыі на публікацыі польскамоўных дакументаў на гісторыі Беларусі XVI – першай паловы XIX ст*, склад. Аляксей Шаланды, Мінск 2012.

¹⁵ The Hierarchy of the Catholic Church. Current and historical information about its bishops and dioceses, <https://www.catholic-hierarchy.org/> (dostęp: 18.03.2021).

Мінск 2005 (*Zalecenia metodyczne dotyczące publikacji dokumentów łacińskich z XIII-XIV wieku*, komp. Aleś Żlutka, Mińsk 2005) oraz *Метадычныя рэкамендацыі на публікацыі польскамоўных дакументаў на гісторыі Беларусі XVI – першай паловы XIX ст.*, склад. Аляксей Шаланда, Мінск 2012 (*Zalecenia metodyczne do publikacji polskojęzycznych dokumentów dotyczących historii Białorusi w XVI - pierwszej połowie XIX wieku*, komp. Aliaksiej Shalanda, Mińsk 2012).

Akt wizytacyjny parafii Podwyższenia Krzyża Świętego w Lachowiczach z dnia 21 lipca 1745 roku

<8>

VISITATIO¹⁶

Ecclesiae Lachovicensis

Sub Titulo S[ancte] Crucis Erectae

ab Ill[ust]r[issi]mo Excell[entissimo] ac R[everen]d[issi]mo D[omi]no Antonio

Josepho Żołkowski Dei et Apostolica Sedis gratia Episcopo

Alliensi, Suffraganeo Albae Russiae, Praelato Decano Cathedrali,

Vicario in Spiritualibus, et Officiali G[e]n[er]ali Vilensi

EXPEDITA

Anno D[omi]ni 1745. Mense Julio, Die 21.

Ecclesia haec noviter sub titulo S[ancte] Crucis erecta Sumptibus Perllris R[everen]n[dissimo] D[omi]ni Joannis Lopacinski¹⁷, **Canonici Viln[ensi]** et de reliquo moderni Recto[r]is, in qua Suffitus Superior ex afseribus dedolatis compactis Sulpra trabes cernitur. Pavimentum ex lateribus planum, fenestrae vitri boni decem, Porta cum duplici janua, et seratura, Supra at[ri]um duae Jurras cum Crucibus deauratis afseribus contactae desulper, Indultum habetur, ex quo Ecclesia nondum consecrata. Habel quoque Indulgentias pro festo S[ancti] Annae.

Altare majus opera Seuptoria extractum in una Contignatio[n]e, cum mensa murata, et gradibus tribus, in hoc Altari Imago Crucifixi D[omi]ni sculpta, in vertice Imago DEI Patris inter nubes itidem sculpta. Circa Imaginem Crucifixi tres statuae. Una Beat[issi]mae Virginis, 2da S[ancte] Joannis, 3tia S[ancte] Magdalenae. In mensa habetur Portatile consecratum ab Ill[ust]r[issi]mo E[xcellentissimo] [ac] R[everendissimo] D[omino] Constantino Brzostowski¹⁸ Ep[isco]po Viln[ensi]. Cui inclusae sunt Reliquiae S[ancti]¹⁹ Pij et Eutichij m[onumentu]m. Portatile hoc integrum 3plici mappa adornatum, In me[di]o mensae Crux Missae lignea, cum Imagine Crucifixi D[omi]ni sculpta, ad pedem Crucifixi reperitur Canon Missae, et duae minores tabellae in lateribus cum Evan[gelio] S[ancte] Joannis, et

¹⁶ W prawym górnym rogu drugą ręką dodaje się *Lachowicze*.

¹⁷ Jan Dominik Łopaciński (1708-1778) – kanonik wileński (1732); duchowny sekretarz wielki litewski (1755-1762); biskup żmudzki (1762-1778).

¹⁸ Konstanty Kazimierz Brzostowski (1644-1722) – pisarz wielki litewski (1671-1684); biskup smoleński (1685-1687); biskup wileński (1687-1722).

¹⁹ Skrót podaje się jako SS.

Psalmo **Lavabo** ubi etiam appensum manutergium, et pulvinar pro Missali habetur, ac campanula. **Tabernaculum** in eodem altari arte Sculptoria elaboratum in quo S[ancti]s[sim]um **Sacramentum** conservatur in Pyxide argentea cum operculo et Cruce tota deaurata, cui substernitur Corporale mundum, Ibidem reperiuntur diae pyxides parvae argentea intus deauratae pro portando Ven[erabilis] Sacramento ad infirmos, ad quas habentur in Sacristia Bursae Stolis afsutae.

Altare 2dum a pariete ad Cornu Epistolae arte Sculptoria cum una Configuratione elaboratum in qua habetur Imago S[ancte] Thadei picta, in mensa lignea habetur Portatile consecratum ab Ill[ust]r[issi]mo E[xcellentissimo] [ac] R[everendissimo] D[omino] Alexandro Horain²⁰ Ep[iscop]o Hiranensi Suffraganeo Samogitae Anno D[omi]ni 1743 cui inclusae sunt Reliquiae S[ancti]²¹ Benigni²², Eutichij, et ex 10000 Martyrum²³. Sunq hic omnia Requisite. Hac duo Altaria cum Presbyterio distiquvuntur ab alijs cancellis.

<8v>

Altare 3tium extra cancellos a pariete ad cornu Evangelij arte sculptoria cum 2bus contignationibus elaboratum, partim deauratum, partim variis coloribus depictum, in 1ma contignatione Imago S[ancte] Antonij cum parvulo Jesu. In 2da Imago S[ancte] Casimiri. Et hic sunt omnia Requisite ad Missam praeter Portatile quod vetustate destructum erat, ideoq ab altari remotum.

Altare 4tum itidem extra cancellos a pariete ad cornu Epistolae arte Sculptoria extractum partim deauratum, partim varijs coloribus depictum cum 2bus contignationibus, in prima Imagines 3 S[ancte] Annae, B[eatis]s[i]mae et Jesu parvuli, in altera Imago ab Ill[ust]r[issi]mo E[xcellentissimo] [ac] R[everendissimo] D[omino] Casimiro Brzostowski, cui inclusae sunt Reliquiae S[ancti]²⁴ Pij et Eutychie m[onumentu]m. Et hic sunt omnia Requisite.

Baptisterium opera lignifabri elaboratum, in eo fons in vase stanneo cum operculo ibidem stanneo, repletus aqua munda in Vigilia Pentecostes consecrata, ibidem ampulla vitrea pro fundenda aqua, et vasculum cum Sa[nc]te Benedicto vitreum. In vertice Baptisterij Crux lignea. Ibidem prope fontem habetur armarium cum clausura et inscriptione: **Olea Sacra** quae in vase stanneo in eodem conservatur armariolo, renovata hoc anno, uti ex scheda Vise Custodis Cathedralis deducitur.

Suggestus in pariete ad cornu Evangelii habetur firmus, arte lignifabri elaboratus, sine ullis picturis et Culmine, gradibus 4 ascenditur.

Confessionalia reperiuntur duo: Unum a sinistra parte, alterum a dextra opere lignifabri facta, in quibus sunt lamina perforata, et crates in fenestellis.

²⁰ Aleksander Kazimierz Horain (1685-1774) – sufragan żmudzki (1731-1765), archidiakon wileński (1737) biskup tytularny Hirina (Byzacena).

²¹ Skrót podaje się jako SS.

²² Benigna z Wrocławia (XIII wiek) – męczennica i błogosławiona. Zginęła podczas najazdu Tatarów w 1259 r.

²³ Oznacza to 10 000 męczenników. Byli to żołnierze rzymscy, którzy nawrócili się na chrześcijaństwo i zostali za to ukrzyżowani na górze Ararat.

²⁴ Skrót podaje się jako SS.

Chorus habetur unus pro Organis et terra ad semiparietes elevates, in quo Organum parvum vulgo *Pozytyw* licet non pridem reparatum, tamen ob vetustatem sibillat, Libri ibi reperiuntur hi: Graduale, Antiphonarium, Psalterium, Processionale, *Agendae* majores duae, sed hi Libri omnes antiqui, Novi autem difficiles sunt ad procurandum, ex eo, quod non imprimantur *Vilnae*.

Sacristia ad cornu Evangelii ad quam ianua bona cum seratura interio|ri et exteriori, in qua fenestra una sine cratibus, Suffitus ex asferibus dedolatis supra trabes compactis, Pavimentum simplex. In parte primaria Mensa, in qua ornatur Sacerdotes pro Missa, et Officiis Divinis, Supra Armariola pro asfer|vandis: Monstrantia, calicibus, bursis, velis, pallis, corporalibus, ubi etiam reperitur vasculum cum hostiis *aenum*, Crux parva, crux item major gestatoria tempore Processionum, Circa januam labrum cum operculo stanneum, Manu|tergium ex utraque parte pensile.

Argentaria

Tabernaculum Monstratorium argenteum in forma veteris *normae* cum Cruce et Melchisedech²⁵ pro recipienda Hostia partim deauratum, Vitrum ex utraque parte nitidum.

Pyxis in qua conservatur Ven[erabilis] Sacramentum recenter addito plus argenti composita cum operculo et Cruce tota deaurata.

Calices totaliter deaurati 2 Unus antiquus, alter novus.

Intus deaurati 3 omnes novi.

Patenae totaliter deauratae 2.

De super deauratae 3 omnes novae.

Pyxides parvae ad Infirmas 2 recenter ex tabellis comparatae

Crux argentea cum Reliquijs S[ancti]

Pacificale parvum de novo restauratum.

<9>

Vestis argentea S[ancte] Thadaei cum Cirigulo deaurato et linea argentea.

Vestis arg[entea] S[ancte] Annae et Parvuli Jesu, Sceptrum.

Vestis Parvuli Jesu ad S[ancte] Antonium. Cirigulus cum globulis et Colopediis argenti ibidem.

Radiola argentea circa Caput Crucifixi D[omi]ni.

Claves arg[entea] tres.

Corona arg[entea] deaurata cum 3bus Corallis haec ob velustatem destruitur.

Corona arg[entea] deauratae minores sex, ex his aliquae sine Cruce.

Corona arg[entea] non deaurata una.

Coronae arg[entea] minores quatuor.

Effigies S[ancte] Spiritus arg[entea].

Imago B[eatis]s[i]mae ad 3 partes cubiti cum Veste argentea partim deaurata.

Radiola ad caput S[ancte] Thadaei.

Thuribulum cum catenulis, et navicula cum cochleari argenti.

²⁵ Melchisedech – postać biblijna, król Szalemu.

Vota Srebrne

Tablica spora cum effiqie S[więty] Antonij w kwiaty wybijana z trzema lancuszki	1
Tablic item w kwiaty wybijany dwie, z Herbem Misztoldow ^a trzecia	3
Item w kwiaty wybijana iedna	1
Tabliczek na rysowaniu pozłacanych dwie	2
Tabliczka sporsza z obrazem S[więtego] Antoniego iedna, mniejszych cztery	5
Tabliczek cum effiqie B[eatis]s[i]mae osim, cum effiqie Xti iedna	9
Tabliczek z Imieniem Jezus dwanascie	12
Z roznemi osobkami pięc	5
Z literami trzy	3
Z oczyma dwie	2
Z wyrażeniem konika iedna	1
Serduszek z Imieniem Jezus siedm	7
Rączek dwie	2
Konikow dwadziescie pięc. Wolik ieden	26
Orderek pozłacany ieden	1
Korona cierniowa srebrna z gałązkami pozłocanemi	1
Summa sztuk wszystk[ich]	81
Korali więszych Sznurkow Sześć	6
Przeplatowany paciorkami Srebr[nymi] ieden	1
Korali drobnych Sznurkow dwaziescie dziewięc	29
Robniejszych z perełkami Sznurek ied	
Summa Sznurkow	37

Kruszec

Cynowych lichtarzow Ołtarzowych 28

Krzyż stary ieden

Łoka cynowy z łyżeczką stara

Ampulek nowych sześć

Jaca o nich iedna

Lawaterz do umywania rąk

Mosiężnych lichtarzykow małych stołowych dwa

wielki na Pashał do Ołtarza ieden.

Trybularz ieden

Lampa iedna. Miednica, Bezmian.

<9v>

Miedzianych kotlow chorowych dwa

Kociołek na wodę święconą

^a Herb Lubicz.

Brytwan do topienie wosku

Lyszka spora nowa

Spizowych Dzwonow wielkich dwa, trzeci sredni, czwarty mniejszy

Dzwonek przy Zakrystyi ieden

przy Oltarzach cztery

w Plebanij na zywołanie Chłopca ieden

Żelazo do pieczenia Opłatkow.

Kozyczki do wyrzynania Hostyi

Cyrkilik do robienia Komikantow.

Paramenta

Ornaty Biale

1. Lamowy z kolumną niebieską adamaszkową w kwiatkach złocistych z stułą y Manipularzem stary.
2. Lamowy z kolumną zieloną aksamitną stary.
3. Pułjedwabny w paski z kolumną Bantajerem wyszywaną z stułą y Manipularzem.
4. Pułjedwabny takoz w paski z kolumną Łudanową galon bantajerowy z stułą y Manipularzem.

Czerwone

5. Aksamitny Pónsowy z kolumną Lamową białą z stułą y Manipularzem.
6. Partyrowy w rozne kwiaty z kolumną atlasową białą hoftakowaną z stułą y Manipularzem.
7. Lamowy karmazynowy z kolumną adamaszkową niebieską w kwiaty złociste malenkie z styłą y manipularzem.
8. Aksamitny haftowany złotem z kolumną srebrną z stułą z manipularzem.
9. Aksamitny galon złoty koło kolumny reperatione indigo.
10. Łudowany z kolumną Lamową stary.
11. Adamaszkowy z kolumną niebieską.
12. Lamowy z kolumną aksamitną nazbyt stary.
13. Partyrowy w kwiaty złociste z kolumną aksamitną.

Zielone

14. Aksamitny galon bantajerowy z stułą y manipularz[em].
15. Adamaszkowy z kolumną Niebieską z stułą y manip[ularzem].

Fioletowe

16. Adamaszkowy w kwiaty złote z stułą y manipu[larzem].
17. Kitayczany niebieski [w] kwiaty srebrne reparowany.

Czarne

17. Gradyturowany z kolumną Partzrową z stułą y manip[ularzem].
18. Aksamitny z stułą y manipularzem.

Kapy

Aksamitna z Łudanową Lisztwą ceglastą stara.

Łudanowa Turkusowa z Lisztwą Lamową białą stara.

Fioletowa aksamitu strzyżonego z Lisztwą Tabinkową.

Czarna aksamitna z Lisztwą fioletowa.

²⁶Partyrowa w rozne kwiaty²⁷ z Lisztwą kitayczaną w paski.

²⁸Gradyłurowa Biała w kwiaty złote z lisztwą karmuzono|wą. Te obie ieszcze nie wszytkim skonczone:

Dalmatyki Partyrowe w kwiaty rozne z stułami y Manipularzami. Y te niec-konczone.

<10>

		<i>Vela</i>	<i>Bursae</i>	<i>Pallae</i>
Coloris ^b	Albi	8	7	8
	Rubri	11	6	16
	Viridis	2	1	6
	Violacei	10	8	12
	Nigri	3	3	6
	In Sum[ma] Sztuk	34	25	48

Korporatów płotna Szwabskiego	osim
Tkackiego	osim
Pasków	pięc
Komzy płotna Szwabskiego	1 dobra
Puryfikaterzow dawniejszych	16
tkackich	10
Humerałow dawniejszych	6
nowych Szwabskich	2
tkackiego	4 ale stare
Komeszek dla chłopcow	6
<i>Alby</i> Hollenderskiego Płotna z koroną złotą	1
Tkackiego	4 stare
nowa Szwabaska	1
Tuwalen roznych	8
Obrusow lepszych	4
starych	6
Ręcznikow zakrzstyunych	2
Ołtarzowych	4
Antepedia Tabinkowe czerwone	1

^b Kierunek tekstu – od góry do dołu.

²⁶ Dodatkowa uwaga *nowe*.

²⁷ *Kwiaty* jest poprzedzone przekreśleniem *w*.

²⁸ Dodatkowa uwaga *nowe*.

stare	1
nowych	3

Miscellanea

Obraz Najśw[iętszej] [Maryi] Panny do noszenia pod czas Processyi cum suis requisitis.	
Statua Ukrzyżowanego P[ana] Jezusa na balce poszrod kościoła.	
Zma[r]twychwstałego Pana.	
Krzyż Processjonalny.	
Baldachin Partyrowy nowo sprawiony.	
Chorągwi starych 5 Szosta Czarna nowsza.	
Całunow 2 ieden czarny Sukna podłego z krzyżem białym płociennym	
drugi czerwony iedwabny obszyty płotnem.	
Dywanow do Obicia Scian dużych starych dwa.	
Zasłonek do S[więtego] Thadeusza basztowych iedwabiem wyszywanych	2
do S[więtego] Antoniego kitayczanych rozowego koloru	2
starych y niezgodnych zielonego koloru	2
kitayczana czerwona	1
Bawelnie dwie	
Kobierzec stary dziurawy ieden.	

<10v>

Obligationes

1. Ex mente Ill[ust]r[issi]mi Fundatoris: alere duos Vicarios actu Presbyteros, et Cantorem cum 2bus Sociis.
2. Festis duplicibus Fori et Chori Missam cantatare cum Vespe[r]is 1mis et 2dis.
3. Festis 1mae Classis Matutinum Deniq[u]e Cura anima de Jure consveto.
4. Pro animabus Fundatorum Missa Una **Feria 2da**
a[l]tera **Feria 3tia**
5. Pro Benefactoribus Vivis et Defunctis
Missa Una **Feria 5ta**
altera **Sabatlio**
6. Pro augmento Ecclessiae Catholicae et Ne|cessitatibus occurrentibus
Missa 2dum Officium
7. Vigore Legationis Joannis Kaznowski **Missa Menstrualis**.
Hae omnes Obligationes absolventur.
8. Ad Altare S[ancte] Annae Missae duae in qualibet Septimana ex fundati|one Vilhelmi Klatt²⁹ in Summa Sex Millium florenorum Monetae argenteae,

²⁹ Wilhelm Klatt – proboszcz parafii Rzeczyca, pochodzący z parafii Lachowicze. W testamencie ofiarował pieniądze na ołtarz.

computando Talerum florenis sex locatorum in Bo|nis *Wiedzma*³⁰ Cum one-
re ut pro his procuretur Praediolum (ad aler|dum Altaristam Lachovicen-
sem), loco cuius olim currebat Census per octo a Centum, et adimplebatur
Obligatio, nune vero cessante Beneficio, cessavit et Officium, *Haec* Altaria
ab an|nis 19 ivit in oblivionem, *quae* nisi Strepitu Juris recuperabitur³¹.

Regit hanc Ecclesiam Benedictus Nornicki Theologus absolutus gnarus tatum
Lingvae Polonicae et Latinae, Baprizatus Wołmae³² 1711. Post acceptas Literas
dimissoriales cum Reditu ad propriam Diecaesim ab Ill[ust]r[issi]mo E[xcel-
lentissimo] [ac] R[everendissimo] D[omino] Michaeli **Zienkowicz**³³ Loci Ordinario
Promotus est ad 1m Tonsuram et 4 minores Ordines ab Ill[ustrissimo] E[xcel-
lentissimo] [ac] R[everendissimo] D[omino] Francisco Kobielski³⁴ Ep[iscop]o
Antinopolitano, Suffraganeo Vladislav[iensi] Varsaviae 1732 ad Subdiaconatum,
Diaconatum, et Presbyteratum ab Ill[ustrissimo] E[xcellentissimo] [ac] R[ever-
endissimo] D[omino] Jo|sepho Olszanski³⁵ Ep[iscop]o Serrensi, Suffraganei
Chelmensi Brestiae 1734. Praesentotus ad praesens Beneficium ab Ill[ustrissimo]
M[agno] D[omino] Georgio Sapieha Pala|tino³⁶ Mscislav. Institutus sub die 28
Julij Anno D[omi]ni 1743. Ab Ill[ust]r[issi]mo E[xcellentissimo] [ac] R[ever-
endissimo] D[omino] Michaeli **Zienkowicz** Ep[iscop]o Vilmensi, est approbatus
etiam a Casibus reservatis. Incedit vestitu decenti cum Collaribus et Tonsu|ra,
habet non modo Rubricellam hujus Anni, Breviarium, Sed et quos te|netur habere
Libros, et alios plures. Item reperiuntur Libri: Baptisa|torum, Copulatorum, Mor-
tuorum, Parochianorum Omnium, cum Expre|ssione Nominum et Cognominum
fingularum Personarum in sua Parecia degentium³⁷.

<11v>

Koscioł³⁸ drewniany pod tytułem S[wętego] Krzyża Roku 1741 Erigowany³⁹,
na którym Koscielu wież dwie, a na koncu kopu|lka jedna, w tym Koscielu Ołtar-
żów pięć.

Imo Ołtarż⁴⁰ wielki snickerskiewy roboty cum Immagine Cru|cifixi, z podmuro-
waniem, na tym Ołtarzu Cyborium snicer|skiewy przedniej roboty w którym con-

³⁰ Wiedzma – rzeka, która przepływa przez Lachowicze. Lewy dopływ Szczary. Również Wiedzma to osada na tej rzece, która później została przemianowana na Nowosiółki.

³¹ Testament Wilhelma Klatta przechowywany w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego (sygn. F5-A52-9546-9547).

³² Wołma – miasto w powiecie mińskim, województwie mińskim.

³³ Michał Jan Zienkowicz (1678-1762) – kanonik wileński i archidiakon żmudzki (do 1718 r.); sufragan żmudzki (1718-1730); biskup wileński (1730–1762).

³⁴ Franciszek Antoni Kobielski (1679-1755) – biskup pomocniczy włocławski (1725-1736); biskup kamieniecki (1736-1739); biskup łucki (1739-1755).

³⁵ Józef Olszański (1685-1738) – biskup pomocniczy chełmski (1727-1738).

³⁶ Pisarz miał na myśli Jerzego Felicjana Sapiehę (1680-1750), który był wówczas wojewodą mścisławskim

³⁷ Następnie jedną pustą stronę.

³⁸ Od tego momentu tekst pisany jest drugą ręką, mocniejszym naciskiem na papier.

³⁹ Tak w rękopisie.

⁴⁰ Litera ż w słowie *Ołtarż* jest renderowana jako з.

servatur Venerabile w Puszcze srebrnej zewnątrz y zużerzchu dobrze pozłocaney, nad którymi w drugiey kondignacyi Statua snickerskiej roboty Boga Oyca w obłokach, do ktorego Ołtarza wszy[s]tkie requisita do mszy znajduią się. Po prawey stronie

2do Ołtarz Świętego Ducha snickerskiej roboty stary częścią posrżebrzany y pozłocany, w gorze Obraz Boga Oyca malowany⁴¹ requisita zas wszystkie mający do mszy. Po lewey stronie

3tia Ołtarz S[więtego] Thadeusza nowy snickerskiej przedney roboty w ktorym Obraz malowany, wszelkie requisita mający do mszy, adać na Kosciół

Kratki stolarskiej roboty w ktorych drzwi stworzyste na za|wiasach, żelaznymi prętami zmcnione, nad tymiż

Ambona stolarskiej roboty fugowana, za którą po prawey ręce

Ołtarz czwarty z dwuma Kondignacyami snickerskiej roboty mieyscoma malowany y posrżebrzany. W pierwszcy Kondignacyi Obraz S[więtego] Antoniego, trzymający na lewey ręce JEZUSA malenkiego, w drugiey Obraz S[więtego] Kazimierza, requisita wszy[s]tkie mający do mszy⁴². Po lewey ręce

5to Ołtarz⁴³takoż⁴⁴z dwuma kondignacyami mieyscoma malowany y posrżebrzany. W pierwszey kondignacyi Obraz S[więtey] Anny; Nayswiętszey Panny y JEZUSA maleńkiego, w drugiey Obraz nayswiętszey Panny Częstochowskiej z wszy[s]tkimi przynależytosciami do mszy. Przy tym Ołtarzy

Babtisterium stolarskiej roboty w ktory woda w razie cynowey z nakrywką do Chrzczenia staroswieckiej roboty akkomodowanie, z wierzchu y z dołu cyną, przytym szafeczka⁴⁵ zamczysta pro conservandis oleis Sacris

Posród Kosciola na belce Krzyż snickerskiej roboty cum effique Crucifixi

Item Krzyż mierny z passyą do używania pod czas processyi Konfessyonałow dwa stolarskiej roboty, ieden z prawey strony, drugi z lewey przy drzwiach. Nad tym

Chor ieden z balasami roboty stolarskiej, w ktorym

Lawek do siedzenia stolarskiej roboty 20⁴⁶.

<12>

Laweczek⁴⁷ do siedzenia czasu słuchania spowiedzi 2.

Krzesło malowane sukmem niebieskim obite.

Zakrystya po prawey ręce Ołtarza⁴⁸ wielkiego, do schowania rzeczy koscielnych iako to, in primario. Obraz Nayswiętszey Panny do noszenia pod czas processyi, Statua Zmartwych wstałego Pana, Krzyż Processionalny;

⁴¹ Pod linią jest napisane drugą ręką *Ten Ołtarz z kaplicy co w polu stoi przeniesiony do Kosciola.*

⁴² Litera z w słowie *mszy* jest renderowana jako 3.

⁴³ Litera ż w słowie *Ołtarz* jest renderowana jako 3.

⁴⁴ Litera ż w słowie *takoż* jest renderowana jako 3.

⁴⁵ Litera z w słowie *szafeczka* jest renderowana jako 3.

⁴⁶ Tutaj i dalej, gdy wskazana jest ilość, przed liczbą znajduje się znak *N̄*.

⁴⁷ Litera z w słowie *Laweczek* jest renderowana jako 3.

⁴⁸ Litera ż w słowie *Ołtarz* jest renderowana jako 3.

Zakrystya po lewey ręce takóž⁴⁹ Ołtarza wielkiego, w ktorey szafa do ubierania się do mszy z szafadami do schowania Monstracyi, Kielichow, Burs, Welow, Latek, Karporołow, Luryfikaterżow⁵⁰ et c[etera].

Drywi wszyszkich w ty[m] Kosciele 9. Dwoynych dwoie z tych iedne dębowe dubeltowe, a iedne sosnowe stolarskie[y] roboty fugowane, poiedynkowych w wieżach czworo, w zakrystyach trzy, dwoie z zamkami wnętrznemi, przy iednych zszcep[ka], wszyskie na zawiasach.

Okien szkła dobrego w ołow oprawnych 10, mnięszych 4 w całym Kosciele.

Posacka z cegieł mieyscoma reparacyi potrzebuie. Pod tą

Sklepow nowo murowanych 2. Ieden przed Ołtarze[m] wielkim, drugi poszodku Koscioła,

Cały Kosciół na podmurowaniu.

<12-12v>

Argentaria {...}

<12v>

Vota Srebrne {...}

<12v-13>

Kruszec {...}

<13-14>

Paramenta {...}

<14>

Miscellanea {...}⁵¹

<14>

Xięgi

Mszałow starych 2, nowy ieden	3	Mszalikow Requialnych: dawnieyszy 1 nowo kupionych 2 ^c
Agendek małych	2	
Ewaneliczka	1	
Xiązka do wpisywania w bratswo ^{d,e}	1	

^c Napisane drugą ręką.

^d Tak w rękopisie.

^e W parafii istniało bractwo św. Anny (bardziej szczegółowo: В. Камунтавічэне, Каталіцкія парафіі слонімскага дэканата віленскага біскупства ў XVII ст., Беларускі гістарычны агляд = Belarusian historical review, 11 (2004) Сш. 1-2, s. 151.)

⁴⁹ Litera *ż* w słowie *takoż* jest renderowana jako *з*.

⁵⁰ Litera *ż* w słowie *Luryfikaterżow* jest renderowana jako *з*.

⁵¹ Sekcje „*argentaria*”, „*vota srebrne*”, „*kruszec*”, „*paramenta*”, „*miscellanea*” są powtarzane dosłownie.

Chorowe gradul	1	Te księgi wszystkie są podarte, nowych dosta wac trudno gdy nie dru kuią w Wilnie ^f
Antyfonarz	1	
Psalterz	1	
Processional	1	
Agend wielkich	2	

<14v>

PLEBANJA

Rum gontami pobity z drzewa sosnowego, do ktorego wchodząc ganek na słupach szesćiu, do sień drzwi na zawiasach, z klamką, zaszczepeką z zasuwką żelazną po prawey ręce do izby drzwi stolarskiez roboty malowalne fugowane z klamką zaszczepeką antabą y kruczkami zelaznymi, w izbie kominek murowany, piec kaflowy zielony, okien trzy w drzewo oprawnych szkła nalibockiego⁵² sciany papierem kleione y pobielane. Z tey izby

Drzwi do komory na zawiasach fugowane y malowane z zaszczepeką y kruczkiem żelaznym. Okno iedne w drzewo oprawne szkła nalibockiego. Z tey komory

Drzwi do spiżarni na zawiasach z zaszczepeką, okno małe w drewno⁵³ oprawne, z tey spiżarni drzwi do sień na zawiasach z zaszczepeką. Naprzeciwku

Izb dwie, do ktorych drzwi na zawiasach z klamkami zaszczepkami y Kruczkami, piec iedna wobudwuch z kařfel kominkow murowanych dwa okien cztery w drewno oprawnych szkła⁵⁴ nalibockiego, stoli y podłogi z tarcic rzniętych, kominow murowanych dwa nad dach wyprzowadzonych, między ktoremi drabina na dachu. W teyże plebanij a parte

Budynek, do ktorego sień wchodząc drzwi na biegunach w sieniach Kuchnia, po prawey ręce

Izba do tey drzwi na zawiasach z klanką y kruczkiem⁵⁵. Piec kaflowy zielony, okno iedne większe, małych dwa w drewno opracowne szkła roznego, stol y podłoga z tarcic. Naprzeciwku takoz

Izba, do ktorey drzwi na zawiasach z klamką y krucz|kiem, z piecem kaflowym zielonym y do pieczenia chle|ba murowanym, okno iedne, większe, drugie małe w drewno oprawne, szkła roznego. Stol z tarcic podłoga gliną wybiana, komin ieden murowany y nad dach wyprowadzony, przy tey izbie

Swiranek. Do tego drzwi na biegunach z zaszczepeką, stol z tarcic, podłoga gliną wybijana. Zatym

Staynia, do tey drzwi z dranic na biegunach z zaszczepeką, podłoga z drzewa ciesanego. Cały ten Budynek z swironkiem, staynia pod iednym dachem dranicami krytym, przy tym piwnica nowo stawiona gontami pobita, za tym budynkiem

Wozownia nowo stawiona dranicami krzyta przy tey

^f Napisane drugą ręką.

⁵² Autor ma na myśli fabrykę szkła książąt Radziwiłłów w Nalibokach (powiat miński, województwo mińskie).

⁵³ Tak w rękopisie.

⁵⁴ Tak w rękopisie.

⁵⁵ Litera z w słowie *kruczkiem* jest renderowana jako z.

Studnia ocembrowana z zurawię nową.

Cała plebania y Kościół oprkaniona drzewe[m] piłowan[ym] częścią okrą[g]łym.

<15>⁵⁶

SZPITAL

Brusowany gontami pobity, przy tym ganek na czterech słu[pach, w którym izb dwie z komorami, do nich drzwi na zawiasach troie item na biegunach troie, piec z kafel szarych, y krzyżowe do pieczenia chleba okien szkła okrągłego. Więszych “4”⁵⁷, małych dwa, stol z tarcic, podłoga gliną wybiana. Nieda[le]ko szpitali część łąki wydzielona dla koni, któremi do chorych jędzą.

JURYZDYKA, na ktorey mieszkaia

Theodor Kwasinski	1
Jan Szafranowicz	1
Bohdan Tatarżyn	1
Michał Borysewicz	1
Josef Niewirowski	1
Mucha[ma]d] Tatarżyn	1
Bartłomiej Romeyko	1
Jesman Tatarżyn	1
Wasil Koncewicz	1
Pławski wdowa	1
Michał Woyciechowski	1
Szaban Tatarżyn	1
Jankiel żyd	1
Meier żyd	1
Jerzy Rokicki	1
Jedwiga wdowa	1
In Sum[m]a	16

Powinność tych juryzdyczanow

1mo Czynsz z krotszych ogrodow dac maia z[ł]o[t]y[ch]⁵⁸ 2.

2do z dłuższych z[ł]o[t]y[ch]⁵⁹ 4.

3tio do żniwa tłok pięć po iednemu z domu.

4to warta pod wuch kolejno do Kościoła

5to z processyami y listami nay daley o mil pięć cho[dz]ić kolejno powinni.

⁵⁶ Część tekstu na arkuszu charakteryzuje się obecnością ciemnych aureoli wokół pociągnięć tuszem.

⁵⁷ Tak w rękopisie.

⁵⁸ Litera z w słowie z[ł]o[t]y[ch] jest renderowana jako 3.

⁵⁹ Litera z w słowie z[ł]o[t]y[ch] jest renderowana jako 3.

<15v>

Folwark Hruszowka⁶⁰ cum attinencijs

Rum mieszkalny przed którym ganek; do sien wschodząc drzwi na zawiasach z klamkę y zaszczepką w tym po prawey ręce

Izba, do niey drzwi na zawiasach, kominek murowany, piec z kafel zielonych. Okien trzy szkła nalibockiego w dembowe oprawne drzewo. Item, drzwi idąc do kaplicy na zawiasach w tey okien dwie w drewno oprawnych, daley drzwi do komory na zawiasach z zaszczepką y zasuwką; okno iedne ze szkłem nalibockim z tey drzwi, do spiżarni na zawiasach z zaszczepką, okno iedne szkła nalibockiego na przeciw

Izba z komorą drzwi dwoie na zawiasach, piec kaflowy zeilony, okien “4” szkła nalibockiego w tym Rumie, podłogi z gliny wybijane, w kaplicy z tarcie rzniętych cały gontami pobity z kominami dwuma murowanemi, na którym drabina. Na przeciw tego

Dom gospodarski wpuł gontami wpuł⁶¹ dranicami kryty. Do tego sień drzwi⁶² na biegunach wchodząc do izby drzwi na zawiasach z klamką [y] zaszczepką. Y an|tabą w Izbie kominek murowany z kominem nad dach wyprowydzonym, piec kaflowy zielony z piecem krzyżowym do pieczenia chleba, okien trzy szkła nalibockiego, w drewno oprawne z tey izby drzwi dwoie

Do alkierza y spiżarni na zawiasach z zaszczepkami okien dwa w drewno oprawne szkła nalibockiego, w spiżarni mnieysze szkła prostego z tey drzwi

Do komory na biegunach okno iedne szkła nalibockiego, z komory drzwi do bokówki na biegunach, do izby na zawiasach, z zaszczepką. W bokówce zas okno iedne szkła prostego, z ktorey drzwi do sień na biegunach. Stoli z tarcic podłogi gliną wybijaną, do kuchni drzwi na biegunach, w ktorey komin pleciony prosto

Piekarnia z komorą, drzwi do niey na biegunach. W Izbie okien trzy szkła prostego, w komorze iedno. Stol z deszczek ciesanych, podłoga z gliny wybijana na tey drabina aż do samego komina; in medio podworża

Syrnik gontami pobity za którym

Browar z osoecią dranicami kryty. Do Browaru wróta z dranic na biegunach z zaszczepką y kluczem przez szutą żelaznym.

<16>⁶³

Do osieci drzwi na biegunach z tarcic z piecem kamien|nym. Okien w osieci małych dwa, ze szkła prostego, stol z tarcic cały dranicami kryty, przy którym karmnik dla swiń słomą kryty.

Studnia ocembrowana z zurawiem. Od tey

⁶⁰ Litera z w słowie *Hruszowka* jest renderowana jako 3. Folwark Hruszowka znajdował się w odległości 5 km na południowy wschód od Lachowicz.

⁶¹ Tak w rękopisie.

⁶² Powtórzenie w rękopisie.

⁶³ Część tekstu na arkuszu charakteryzuje się obecnością ciemnych aureoli wokół pociągnięć tuszem.

Wyrzywnia z drewa okrągłego, z obudwuch strón hle[w]ki, drzwi do nich na biegunach y dranic, pod iednym słomą kryciem, z obudwuch stron przy Punie

Piwnic dwie gontami zobite drzwi na biegunach z zaszczepekami z stolą drze-
wa ciesanego iedna nowa wystawiona; przyz tey

Swironek y szpichlerz drzwi troie na zawiasach z za|szczechkami żelaznemi,
stol y podłoga z tarcic, dranicami kryte. Daley

Staynia z drzewa okrągłego słomą kryta, przy ktorey

Obora z drzewa okrągłego wrót na biegunach "6" słomą kryta. Prosto tey

Gumno nowo stawione na sochach sosnowych "22". W tym wrót dwoistych
dwoie, iedne z tarcic, drugie z dranic pojedynkowych, dwoie z dranic na biegu-
nach, troie kołkami ze srzodka zamykaią się. Przy czwartych klamka przez drąg
z zamkiem wiszącym, przy ty[m] na rogach odryn dwie z drzewa okrągłego
w tych wrót dwoie z dranic, iedne z zasuwką drewnianą z tworzyste z tarcic na
biegunach z kalamką y zamkiem wiszącym, w drugiey takż wrót dwoie z dranic,
z zasuwkami drewnianemi z gumnem pod iednym nakrżyciem słomą. Całe to
zabudowanie oparkanione częścią drzewem okrągły[m], częścią kołami, w któ-
rym wrót dwoie z dranic na biegu|nach stworzyste do Lachowicz⁶⁴, pojedynkowe
do Koniuchow.

Bydło rogate y inne w tym folwarku będące.

Krowa doyna	1
z cielęciami sztuk	2
Jałowychy wypustkow tak rocznych	2
Byczkow	3
	Summa sztuk 8
wołów	4
Owiec starych 31	Jagniąt 19
Swiń ogulem 15	Prosiąt 10
Ptastwo domowe	
Gęsi starych	13
Indykow ogulem	6
Kaczek z kaczorami	10
Kur starych z kogutem	3
Kapłunow	2

<16v>

Zasiew w tym folwarku zboża różnego

	Zboże różne	
	korcy	cwier[ci]
Zyta w roku 1752 na Rok 1753 posiano [§]	30	

[§] Pisarz się mylił. Musi być roku 1742 na rok 1743.

⁶⁴ Litera z w słowie *Lachowicz* jest renderowana jako z.

Jarki	1	
Grochu	1	
Bobu		2
Pszeniczy Jarey	1	
owsa	30	
jęczmienia	13	
konopi		1/2
Lnii		2 ^{1/2}
konopi		1/2
Gryzi	7	

W tymże folwarku

Naczynie różne gospodarskie	
Beczek piwnych	10
Kadyi do warzywa	10
Cebrow cztery do noszenia wody	4
Wiader dwa	2
Dzieża do pieczenia chleba	1
Korcow do mierzenia zboża	2
Czwiertek	2
Mechi	2
Fas do zfypania zboża starych	7
Łotek stary w korcy szesć	1
Wanna stara, szuflow dwa	
Stół ieden w Rumie nowym	1
Stół drugi w tymże Rumie w drugiej izbie	1
Stół trzeci w sieniach	1
Stółkiw	6
Łóżek	3
Naczynie browarne	
Kocioł miedziany z strąbami y przytrąbkami	1
Czapka do niego gliniana	1
czopów	2
spustnik	1
Hołowicznik do zadania brahi z piwa	1
trąbnica	1
Beczka wodczana	1
Ryn 2, czerpach	2

<17>⁶⁵Inwentarz poddanych wsi Potapowicz⁶⁶

Gospodarze	Grunt osadzczy czwiecei włoki		syny	woły	konie
1	2	Michał Drozd, syn Wawrzyniec, wnuk Maciey	1	2	1
2	1	Jan Sliwa, Syn Thadeusz	1	1	
3	2	Antoni Sliwa, synow 2 Bazyl y Maciey	2	1	1
4	2	0 ^h			
5	2	Kazimierz Chmaruk, Dominik syn	1		2
6	1	Jurko Chmaruk, syn Michał	1	2	1
7	1	Stefan Chmaruk, syn Michał	1	2	1
8	2	Kazimierz Firus, syn Andrzej	1	1	2
9	1	Tomacz Bogdanowicz, pasierb Kasper		1	1
10	1	Agata Immanowa		1	1
11	1	Michał Chmaruk, syn Kazimierz ⁱ	1	1	2
12	1	0 ^j			
13	1	Jan Popko, syn Franciszek	1	1	
14	1	Leon Kucharczyk ^k , syny Grzegorz, Maciey, Jakub, Stefan	4	1	
15	2	Jozef Imun		2	
16	2	Jan Rugin, szwagier Maciey		1	1
17	1	Szymon Dubrowka, syn Kazimierz	1	1	2
18	1	0 ^l			
19	1	Piotr Sołowiej, zięc Michał			
20	1	Jakub Firus, syny Michał, Jerzy, Kazimierz	3	1	1
21	1	Michał Kuraczycki		1	1
22	1	Jozef Remyko		1	
23	1	Michał Remyko, syny Wawrzyniec. Jozef, Piotr	3	2	1

^h Tak w rękopisie.ⁱ Litera z w słowie Kazimierz jest renderowana jako 3.^j Tak w rękopisie.^k Litera z w słowie Kucharczyk jest renderowana jako 3.^l Tak w rękopisie.⁶⁵ Część tekstu na arkuszu charakteryzuje się obecnością ciemnych aureoli wokół pociągnięć tuszem.⁶⁶ Wieś Potapowicze znajdowała się w odległości 3 km na wschód od Lachowicz.

24	1	Ławryn Remyko, syny Jan, Jerzy, u Jana syn Dominik	2		2
25	1	Kan Dubrowka			
26	1	Piotr Łoyko, Pasierby Stanisław y Franciszek		1	
27	1	Michał Winnik, brat Paweł		1	
28	1	Jurko Demid, syny Bartołomey y Krzys[ztof]	2		1
29	1	Szymon Kuraczycki		1	2
			Sum[a]	24	20

<17v>

Opisanie Folwarku Dworu Koniuchow⁶⁷

W tym Folwarku budynek nowo przestawiony w poł dra|nicami w puł słomą kryty, izba z komorą, piec kaflo|wy zielony z kominkiem murowanym. Okien w tey izbie dwa ze szkła nalibockiego, w komorze jedne do izby z komory drzwi na zawiasach drugie na biegunach, z komory do spiżarni

nowo stawionej drzwi na biegunach z zaszczipką w ktorey okno małe przez sien piekarnia nowo stawiona, piec piekarny zwyczajny, okien małych 4 szkła okragłego. Przećiw tego domu studnia nowo wykopana y ocembrowana, z żurawie[m]. Chlew dla bydła nowo stawiony, do tego wrót troje z dranic na biegunach, słomą kryty, raze[m] złączony. Swiren z zasiekami słomą kryty, drzwi na zawia|sach z zaszczipką y zamkie[m] wiszący[m]. W bliskosci tego gumno wielkie na dyiesięciu sochach, wrot dwoi|stych dwoie, jedne zewnątrz kołkiem się zamy|ka|iąć, drigue z klamką alias zaszczipką z za[m]kiem wiszącym. W tymże swireń do szypowania zboża, drzwi na biegunach z zaczczipką. Przytymże gumno nowe na sochach, wrot dwoie na biegunach jedne zesrżodka zamyka|ią się drugie z zaszczipką y zamkiem wiszącym. Cale to zabudowanie częścią par|kanem częścią płotem oparkanione.

Żyta kor[cy] 50, jęczmienia kor[cy] 8, owsa kor[cy] 16, gryki korcy 12, pszenicy korcy dwa.

<18>⁶⁸

Inwentarz poddanych wsi Koniuchow

Gospodarze	Grunt osadzczy czwieci włoki		syny	woły	konie
1	2	Ihnat Loyko, syny Andrżey, Krzy[sztof]	2		2
2	2	Jan Bohdanowicz			2
3	2	Andrżey Bohdanowicz			

⁶⁷ Folwark Koniuchy znajdował się 9 km na wschód od Lachowicz.

⁶⁸ Część tekstu na arkuszu charakteryzuje się obecnością ciemnych aureoli wokół pociągnięć tuszem.

4	2	Daniło Sokoł, synow 2 Andrzej y Jozef	2	2	1
5	2	0 ^m			
6	2	Franciszek Remeyko, syny Jan y Michał, Mateusz	3		
7	2	Jurko Czeleiewicz, syn Stanisław	1		1
8	2	Maciej Szrubeyko, syn Piotr	1	2	
9	2	Kasper Szrubeyko		1	
10	2	0 ⁿ			
11	2	Kasper Łoyko, syny Paweł, Theodor, Jakub ^o , zięc Andrzej	3	2	1
12	2	Stasko Cyeliewicz syny Ignacy, Michał	2		2
13	2	Stasko Łoyko, syn Jozef, brat Dominik	1		
14	2	Thomasz Łoyko, syny Ignacy y Michał	2		1
15	2	Franciszek Bubiencyk, syn Piotr	1		1
16	2	Jan Remeyko, syn Maciej	1		1
17	2	Ihnat Remeyko, syny Jozef, Leon	2	2	1
18	2	Mikołaj Kiczyło, syny Kimrz, Paweł, Stefan	3		
19	2	Michał Łoyko, synowiec Fabian	1		1
20	2	Dominik Remeyko		1	1
21	2	Łukasz Remeyko, syny Jozef, Michał	2	1	1
22	2	Ławryn Remeyko, syny Franciszek, Jozef	1		1
23	2	Jan Bayczyk, syny Franciszek y Josef, y Franciszka syny Piotr y Stefan	2	2	1
^p	2	Bazył Kiczyło		2	
^q	2	0 ^r			
			Suma	15	19

^m Tak w rękopisie.

ⁿ Tak w rękopisie.

^o Imię Jakub znajduje się nad tekstem.

^p Nienumerowane w rękopisie.

^q Nienumerowane w rękopisie.

^r Tak w rękopisie.

<18v>

Powinność Y ustawa⁶⁹

Chłopow w tych wsiach mieszkających w każdy tydzień w zimie y w lecie z puł włoki z czym rażą dni trzy wychodzić maia, a zosobna latem czasci zimwa cztery gwałty odprawić powinni, na|straż tygodniową kolejną do plebani y folwar|ku chodzić maia. Osobliwie podwuch na warte noczną; na robote zaś wychodzić maia po w|schodzie słońca y aż do zachodu robić.

Przytym powinni dawać z każdej puł włoki żyta puł beczki⁷⁰ owsa puł beczki miary wilenskiej⁷¹ alias korzec dobrej miary. Kapłunow dwa a bo za dwóch gęś iedna, iaiec dziesięć, pszczoły u kogą, są miód przez połowe na dwor ma być podbierany, puł woza siana, także pieniądzmi gr[oszy] 15. Podwody naydaley o mil 30 z włoki po iedney.

Symmariusz wsystkiego⁷²

Gruntu w obudwuch wsiach osiadłego włok 20 czwierci 2
Pustego [włok] 2 czwierci [2] Sum[a] wł[ok] 23
Paneczyzny tak męzkiey iako żonockiey ogulem wychodzi dni 123
Wołow inkludiąc y te, ktore się na zapomoge chłopom dały sztuk 39
Koni także razem w obudwuch wsiach znajduie się 49
Żyta dziakielnego miary Wilenskiej należy Beczek 20 y puł, czyni korcy 41
Owsa dziakielnego teyże miary [Beczek] 20 y puł, czyni k[orcy] 41
Siana rachuiąc z włoki po wozy, czyni nastramkow 41
Kurow rachuiąc z włoki po cztery 82
Iaiec po dwadziescie, czyni 410
Korcowczyzny z miasta Lachowicz według funduszu korcy 40
Dziesięciny z Hrabstwa Lachowickiego należy kop 50

Provent gotowym Groszem

	złote	grosze	szeląg[y]
Od mieyscan y żydow lachowickich z placu po puł 8 grosza:			
Czynszu z Jurysdyki			
Czynszu z obodwuch wsiow należy	20	15	
Dziesięciny pienezney z Hrabstwa Lachowickiego	270		
Od Kahalu Lachowickiego należy	300 ^s		

^s U dołu strony znajduje się postscriptum A[no] D[o]m[ini] 1745.

⁶⁹ W rękopisie *Yustawa*.

⁷⁰ Tak w rękopisie.

⁷¹ Beczka miary wileńskiej – 72 garnce Wielkiego Księstwa Litewskiego (litewskie), czyli 406,61 litra.

⁷² Ten tekst został dodany inną ręką.

<19>

A[nn]o D[omi]n[i] 1745 mensis Julij Die 21. Praesens Inventarium Ecclesiae Parochiali Lachovicensi tempore G[e]n[er]ali Visi|tatiemi Emidem Ecclesiae coram Nobi[s] Antonio Josepho Żółkowski Ep[iscop]o Allaliensi, Suffraganeo Albae Russiae, Pr[a]elato Decano Cathedrali; Vicario in Spirit[ualibus] et Officiali Generali Vilnensi pro ductum, vidim[us] legitimus, et manu propria connotari-mus. [Actum in] damo [Plebanali] Lachovicensi a[nn]o mence, die ut supra.

A. J. Żółkowski Ep[iscop]us Allalien[is] ut imediate⁷³.

<20>

Decretum Reformationis

Antonius Josephus Żółkowski DEI et Ap[osto]l[i]cae Sedis gratia Ep[iscop]us Allaliensis, Suffraganeus Albae Russiae, Pralatus Decanus Cathedralis, Vicarius in Spiritualibus, et Officialis G[e]n[er]alis Vilnensis Adm[inistratori] R[evere]ndo D[omi]no Benedicto Nornicki Parocho Lachovicensi, Circa Visitationem G[e]n[er]alem Ecclesiae Ipsius, infrascripta aliquod Puncta in vim Decreti adimplenda Intimavi Anno D[omi]no 1743⁷⁴ Die 21 Julij.

1mo Baptisterium decenter reparate, Clausuram ad illud appone|re, et claves tam a Cyborio, quam ab eodem Baptisterio apud se conservare Serio obligatur. Satisfactum.

2do Fundamentum Ecclesiae non pridem erectae suppositis lateribus fulcire quantocius curet, alias paenis contra non adimplentes Decreta Visitationis subja-cebit. Satisfactum.

3tio Portatile novum ad majus altare procurare non negligat. Satisfactum.

Pro majori autem Praemissorum valore, et promprore paucorum Injunctorum excetione Subscripsi. In quorum fedim Da|tum in Domo [Plebanali] Lachovicensi Anno, Mense, Die quibus Supra.

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego. Dział Rękopisów
sygn. F5-A52-9546-9547, “W ymie Oyca y Syna y Duchu Swetego Amen...”. [Vilhelmo Klato, Rečycos pastalininkio, testamentas] 1728.

Narodowe Archiwum Historyczne Białorusi

sygn. 937-3-8, “Инвентарь Ляховицкого костёла и прихода” 1828.

sygn. 937-3-11, “Инвентарь Ляховицкого костёла, прихода и фольварков” 1831.

sygn. 1738-1-1, “Актовая книга” 30.05.1793–23.12.1794.

sygn. 1781-27-213, “Визиты костёлов Западной Беларуси” 1745.

⁷³ Brakuje dołączenia pieczęci biskupiej. Następna pusta strona.

⁷⁴ Pisarz się mylił. Wizyta odbyła się w 1745 r.

Źródła drukowane

Synodus Dioecisana Vilnensis ab Illustrissimo, Excellentissimo ac Reverendissimo Domino D. Michaele Joanne Zienkowicz Dei & Apostolicae Sedis Gratia episcopo Vilnensi, Vilnae: Typis Mandata, MDCCXLIV [1744].

Urzednicy Wielkiego Ksiestwa Litewskiego. Spisy, t. 9: Wojewodztwo mscislawskie XVI-XVIII wiek, red. A. Rachuba, Warszawa 2019.

Opracowania

Bułaty Paweł Juriewicz, *Uladanni i haspadarczaja dziejnasc katalickaha kascioła na ziemiach Lachawickaha hrafstwa (XVII-XVIII stst.)*, Wiesci BDPU Sieryja 2, (2018) №2, s. 96-100.

Bułaty Paweł Juriewicz, *Pierszaja wizitacyja murawanaha kascioła u Lachawiczach (1804 hod)*, „Dołhij XIX wiek” w istorii Bielarusi i Wostocznoj Jewropy, materiały III międzynarodowej konfierencji, s. 38-39.

Kamuntawiczenie Waida, *Katalickija parafii słonimskaha dekanata wilenskaha biskupstwa u XVII st.*, Bielaruski histaryczny ahlad = Belarusian historical review, 11 (2004) Ssz. 1-2, s. 137-156.

Mietadycznyja rekamiendacyi da publikacyi lacinskich dakumentau XIII-XIV stst., skład. A. Żłutka, Mińsk 2012.

Mietadycznyja rekamiendacyi pa publikacyi polskamounych dakumentau pa historyi Bielarusi CHVI — pierszaj pał., komp. A. Shalanda, Mińsk 2012.

Wilczewski Waldemar F., *Wizytacje generalne diecezji wileńskiej w XVII-XVIII w. Ewolucja problematyki*, „SOTER”, (2010) №2 35(63), s. 99-109.

Wilczewski Waldemar F., *Spustoszenia wojenne w dekanacie słonimskim w czasie najścia moskiewskiego w połowie XVII wieku*, „Nasza Przeszłość”, 94 (2000) s. 245-298.

Netografia

The Hierarchy of the Catholic Church. Current and historical information about its bishops and dioceses, <https://www.catholic-hierarchy.org/> (dostęp: 18.03.2021).

**PARISH OF THE EXALTATION OF THE HOLY CROSS IN LACHOWICZE
IN THE VISITATION DESCRIPTION FROM 1745**

Abstract

The publication presents a visit to the parish of The Exaltation of the Holy Cross in Lachowicze on 31 July 1745. It was the first inspection after the renovation of the church, which was destroyed in 1706 during the Great Northern War. The temple was consumed by fires multiple times, it was confiscated after the January Uprising by the Tsarist authorities and destroyed by the authorities of the Belarusian Soviet Socialist Republic in 1960. Currently, the Church of The Exaltation of the Holy Cross, like the parish, does not exist. The presented text of the visitation was accompanied by a scientific and text commentary. The methodology of working with the manuscript was also presented.

Keywords: Lachowicze; Parish of the Exaltation of the Holy Cross; visitation; Antoni Józef Żółkowski; Belarusian suffragan dioceses

Translated by Grzegorz Knyś